

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

У статті висвітлено та проаналізовано різні підходи до визначення понять «культура» та «правова культура». Надається аналіз наукових джерел щодо проблем формування правової культури. Визначається поняття правової культури студентів та необхідність її формування. Комплексний теоретичний аналіз правової культури студентів, що передбачає розкриття її змісту, призначення, загальних закономірностей і особливостей формування в процесі модернізації українського суспільства. Розкриваються умови функціонування процесу формування правової культури студентів, критерії і показники рівня правової культури студентів ВНЗ.

Ключові слова: право; культура; правова культура; правова культура студентів; правова культура суспільства; правосвідомість.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Стан правової культури українського суспільства відображає складний процес модернізації в цивілізаційному розвитку країни. У сучасному правознавстві залишається невирішеною проблема розвитку субкультур, зокрема молодіжної.

Тому, вивчення процесів формування й функціонування правової культури студентства, її зв'язку з реформуванням суспільства має особливе значення.

Актуальність проблеми формування правової культури студентів посилюється тим, що прагматизація життя, нехтування правовими, моральними, соціальними нормами ведуть до руйнації усталених духовних цінностей. Переважна кількість молоді не вміє доброзичливо спілкуватися один з одним, а будь-яка нестандартна ситуація стає причиною конфлікту, стресу, проявів девіантної поведінки. Спостерігається нерозуміння студентами сутності соціальних процесів і явищ, що призводить до стресових ситуацій, конфліктів, неадекватної соціальної поведінки.

Тому, на нашу думку, питання правової освіти студентів є актуальним, зокрема з:

- необхідністю виховання громадян у дусі активної участі у формуванні правової держави і законності, забезпечення студентів правовою інформацією щодо чинного законодавства й практики його застосування;
- профілактикою правопорушень, які скоюються на ґрунті правового нігілізму, цинізму та аморальності;
- формуванням правової культури європейського типу, яка надасть можливість громадянам інтегруватись у європейський і світовий правовий простір для реалізації своїх приватних та публічних інтересів.

Перед керівниками і науково-педагогічними працівниками вищого навчального закладу пріоритетними на сьогодні постають питання оновлення під-

ходів до формування правової культури студентів, забезпечення якості правоосвітньої роботи, вирішення вищезазначених проблем задля подолання правового нігілізму серед студентів, дотримання загальнолюдських цінностей та духовних, моральних і культурних засад життя українського народу і побудови правової держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Основні дефініції терміна «правова культура» було визначено у 60–80-х роках ХХ ст.

Спираючись на фундамент теорії, розробленої представниками філософії, соціології, соціальної психології і, звичайно ж, юриспруденції, у Радянському Союзі почав формуватися науковий напрям юристів-культурологів, які займалися проблемами правової культури.

Розробка поняття «правова культура» проводилася переважно з прикладних позицій без врахування соціально-філософського аспекту цієї проблеми. Відповідно, було відсутнє комплексне визначення даної категорії, яке відповідало б сутнісному (аксіологічному) змісту цього поняття, розглядало б правову культуру у контексті з такими поняттями як «менталітет», «духовність» тощо, і характеризувало б її саме як філософське, правове і соціальне явище державно-правової дійсності, не враховуючи при цьому пріоритетний правовий зміст даної категорії.

У Радянській Україні у визначенні правової культури увага акцентувалася на суб'єктивно-психологічних характеристиках: знанні особою законодавства, усвідомленні змісту і спрямованості законів та підзаконних актів, формуванні поваги до них, почутті законності та справедливості. При цьому недостатньо враховувалась світова теорія культури – фундамент правової культури як суспільства, так і кожної людини зокрема.

На сучасному етапі філософські аспекти даної проблеми досліджують А. Бичко, І. Бичко, Г. Васяно-

вич, В. Жмир, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кузь, Л. Ма-
лишко, А. Меграшвілі, І. Миронюк, Ю. Римаренко,
Ю. Руденко, З. Сергійчук, В. Табачковський, Т. Хо-
рольська та ін.

Аналіз наукових джерел дав змогу з'ясувати, що
проблема формування правової культури була
об'єктом дослідження вчених різних галузей знань.

Так, правова культура суспільства, особистості,
професійних груп була предметом досліджень учених-
юристів, зокрема: О. Агроновської, С. Алексєєва,
Г. Балюк, Р. Ганєєва, О. Дьоміної, І. Зеленко, В. Ка-
мінської, М. Кейзерова, В. Кистяковського, С. Кома-
рова, В. Копейчикова, В. Котюка, Б. А. Молчанова,
Л. Петражського, А. Ратинова, О. Семітко, О. Ска-
кун, С. Сливки, Г. Шершевича та інших.

Формуванню правової культури як невід'ємної
складової професійної культури присвячено праці
таких вчених-педагогів, як: Д. Абашидзе, В. Безбо-
родий, О. Генішер, М. Городиський, Л. Николаєва,
С. Пішун, М. Подберезський, О. Саламаткіна, О. Та-
таринцева, М. Щербань, Н. Яковлева тощо.

Наукове осмислення психологічних аспектів фор-
мування правової культури через рівень розвитку
правосвідомості репрезентовано в працях С. Ару-
тюнян, С. Болотіна, В. Камінської, О. Лукашевої,
В. Оксамитного, П. Рабіновича, А. Ратинова та інших.

Дослідженню проблеми правового виховання та
соціалізації студентської молоді, ролі юридичної
педагогіки присвячено праці вітчизняних право-
знавців, з поміж яких: В. Андрейцева, В. Бабкіна,
Л. Баліна, Г. Балюк, В. Головаченко, С. Гусарева,
М. Козюбри, А. Колодія, Н. Кондрашкова, В. Лі-
сового, С. Максимова, Г. Маркової, А. Міцкевича,
В. Москаленка, П. Недбайла, В. Оксамитного, В. Оп-
ришко, В. Павловського, М. Панова, М. Подбе-
резького, П. Рабіновича, І. Рябко, О. Татаринцевої,
О. Тихомирова тощо.

Однак, окремі аспекти та характеристики право-
свідомості студентської молоді на загальноетеоре-
тичному рівні розглядали у своїх працях лише
окремі науковці, з-поміж яких І. Бутко, Н. Євпалова,
Г. Ішкільдіна, Н. Коваленко, О. Проць, що підкрес-
лює наукову актуальність теми.

**Формулювання цілей статті (постановка
завдання).** Метою даної статті є комплексний тео-
ретичний аналіз правової культури студентів, що
передбачає розкриття її змісту, призначення, загаль-
них закономірностей і особливостей формування в
процесі модернізації українського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження.
Сучасна література подає різні думки щодо визна-
чення поняття «правова культура». Поняття і зміст
правової культури найширше розкрито професором
В. Копейчиковим, який визначає правову культуру –
як історичний досвід, що впливає на поведінку
соціальних угруповань та окремих людей у галузі
права, відображаючи якісний стан правового життя
суспільства, що відбито в досягнутому рівні пра-
вової діяльності, у рівні досконалості правових
актів; ступені правосвідомості та правового розвитку
особистості; ступені свободи особистості й відпо-
відальності держави та особи; у рівні позитивного

впливу права на суспільні відносини та їх упоряд-
кування; проймає і об'єднує всі інші елементи пра-
вової системи.

Правова культура студентів – це сполучення
інтелектуально-вольових і морально-психологічних
інтегрованих складових, які узгоджено взаємодіють
та проявляються у правосвідомості, розумінні та
почуттях, навичках та звичках, що регулюють власну
поведінку у визначенні правомірної мети, правомір-
них шляхів та засобів її досягнення, справедливості,
нетерплячості до правопорушень, відповідальності,
усвідомленій потребі у правовій самоосвіті. Як
багатовимірне, системне і динамічне особистісне
утворення правова культура студентів є сукупністю
правових знань, відношення до права як до цінності
і правомірної поведінки; як соціально-педагогічне
явище – досліджується як міра та спосіб творчої
самореалізації особи у правовому регулюванні своєї
майбутньої професійної діяльності.

Питання про правову культуру студентів все
більше набуває практичного значення. Правова куль-
тура у практичному аспекті необхідна майбутньому
фахівцеві для того, щоб він добре орієнтувався у
«новому світі», знаходив правильний вихід із
ситуації, в яку все частіше потрапляє через від-
сутність елементарної правової грамотності, добре
знав свої права і обов'язки, вмів їх реалізувати й
за допомогою правових засобів ефективно захищати;
щоб він знав і поважно ставився до прав і обов'язків
своїх контрагентів – громадян, трудових колективів,
державних чи громадських органів, посадових осіб,
вмів грамотно вирішувати завдання практичної по-
ведінки у правовій сфері. Правове навчання, форму-
вання правової культури студентів – майбутніх
фахівців стає важливим державним завданням. Велику
відповідальність несуть освітні установи усіх рівнів
за формування дієздатних фахівців, їх соціально-
правової готовності до життєдіяльності у громадян-
ському суспільстві.

Навчання у ВНЗ формує у майбутнього фахівця
пізнавальне ставлення до правових цінностей, по-
чуття поваги до закону, переконаність у необхід-
ності й соціальній значимості зміцнення правової
основи державного й громадського життя. У свою
чергу, вказане є передумовою подальшого розвитку
в студентів потреби дотримувати, виконувати і
використовувати правові норми, необхідною умо-
вою формування ціннісно-правової орієнтації на
правомірну соціально значиму поведінку.

У мотивації соціально значимої правомірної
поведінки студентів цінності правового культурного
комплексу діють не безпосередньо, а опосередко-
вано через формування інформації про сукупність
своїх прав і обов'язків, способи їх реалізації, по-
треби у психолого-педагогічній підготовці до право-
вого виховання, переконаності в доцільності соціально
значимої поведінки, тобто через сформовані соціально-
психологічні якості студентів.

На думку О. Соломаткіна та Н. Яковлевої, між
правовою культурою суспільства й культурою май-
бутнього фахівця є опосередковуюча ланка –
культурне середовище, до якого входять елементи, з

якими взаємодіє даний індивід і, які впливають на його діяльність із засвоєння й створення цінностей культури, на духовні потреби, інтереси і ціннісні орієнтації, на соціалізацію та духовний розвиток особистості. Саме таким середовищем, де формується правова культура студентів, є правова культура вузівського колективу.

Формування правової культури студентів можна уявляти, виходячи зі змісту і конкретних особливостей правової культури університетського колективу й за допомогою з'ясування послідовності впливу правових культурних цінностей на правосвідомість і поведінки студентів у правових відносинах і правовій діяльності.

У колектив ВНЗ студенти входять із вже сформованою під впливом родини, школи, неформального спілкування правовою культурою. У процесі подальшої соціалізації, придбанням і розширенням дієздатності студенти все більше долучаються до базової правової культури суспільства, засвоюють конкретно визначені норми й цінності та набувають визначене ціннісно-правове орієнтування. Включення студентів у правову культуру колективу може відбуватися у двох напрямках: по-перше, у навчально-виховному процесі, де вони отримують інформацію про право і правові відносини, і, по-друге, шляхом особистої участі в соціально-правовій діяльності колективу.

Правова культура особи студента, як інтегративний компонент культури людини, є цілісним особистісним утворенням, яке характеризується:

- постійним прагненням особи до розширення правових знань, які являють для неї соціально значиму цінність;
- переконаністю в необхідності здійснення професійної діяльності у суворій відповідності з законом;
- проявом усталених почуттів відповідальності і причетності до суб'єктів права, впевненості і самодостатності при відстоюванні і використанні суб'єктивних прав;
- потребою у правовому удосконаленні, прагненням до сприйняття правових установок і їх практичному втіленню в конкретних вчинках.

Правову культуру студента можна розглядати як визначений рівень і характер правових знань, оцінок, установок і дій в соціально-правових відносинах, як сукупність пізнавальних, вольових і поведінкових характеристик, що відбивають індивідуальну і суспільну правосвідомість, правомірну поведінку.

На нашу думку, ефективне функціонування процесу формування правової культури студентів забезпечується сукупністю таких умов: використання потенціалу навчальних дисциплін для вивчення концептуальних правових ідей; доповнення теоретичних правових положень відомостями про можливість їх практичного застосування; відбір змісту і досвіду практичної діяльності, обумовлених поточними потребами життя і інтересами студента; засвоєння необхідних знань, що дозволяють майбутнім фахівцям моделювати свою правову професійну і повсякденну діяльність; включення студента в

активну правопізнавальну і правозастосувальну діяльність навчально-виховного процесу ВНЗ; організація навчання, орієнтованого на особистісно-творчий розвиток студента; введення в навчальний план ВНЗ правових спецкурсів, наприклад, «Правова культура», «Правове виховання» тощо.

Нами визначено критерії й показники рівня правової культури студентів вищих навчальних закладів:

– інтелектуальний (когнітивний) рівень – рівень знання й розуміння студентами основних правових понять і норм, оскільки без визначеного мінімуму правових знань, вмінь та навиків стає неможливим формування високої загальної культури особи фахівця, тобто висока загальна культура фахівця припускає наявність мінімально необхідних, але достатніх для майбутньої професійної діяльності правових знань;

– оцінний – адекватність оцінки явищ правової дійсності з позиції законності, справедливості, доцільності;

– емоційний рівень – рівень здатності зазнавати позитивні або негативні емоції з приводу явищ правової дійсності;

– мотиваційно-ціннісний – формування гуманістичних життєвих установок, потребу у правовому удосконаленні і морально-ціннісну мотивацію в процесі засвоєння правових знань; формує відношення до права і до закону як до цінностей демократичного суспільства;

– вольовий рівень – прагнення і внутрішня готовність студентів до розвитку правової культури і здатності проявити духовний імунітет до вчинення правопорушень;

– рівень розвитку вмінь і навиків студента із застосування правової термінології, у роботі з юридичною літературою, з теоретичного аналізу правової ситуації, складанню правової документації;

– поведінковий (регулятивний) – спрямовує діяльність індивіда на творчий розвиток стимулювання його професійної активності; законність, активність, результативність, діяльність із застосування правових норм.

Ефективність формування правової культури студентів залежить насамперед від змісту та методики викладання курсу правознавства та інших правових дисциплін. Обсяг і зміст обов'язкового курсу з правознавства визначається для вищих навчальних закладів потребою суспільства у вихованні правосвідомого громадянина, а крім того, ще й високими вимогами до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівня особи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Правова культура як складова загальної культури – своєрідна система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу та відображають у правовій формі стан свободи особи, інші найважливіші соціальні цінності.

Правова культура студентів – сполучення інтелектуально-вольових і морально-психологічних інтегрованих складових, які узгоджено взаємодіють та проявляються у правосвідомості, розумінні та

почуттях, навичках та звичках, що регулюють власну поведінку у визначенні правомірної мети, правомірних шляхів та засобів її досягнення, справедливості, нетерплячості до правопорушень, відповідальності, усвідомленій потребі у правовій самоосвіті.

Правова культура студентів має характеризуватися: постійним прагненням особи до розширення правових знань, які є для неї соціально значимою цінністю; переконанням в необхідності здійснення професійної діяльності у суворій відповідності із законом; проявом усталених почуттів відповідальності і причетності до суб'єктів права, впевненості і самодостатності при відстоюванні і використанні суб'єктивних прав; потребою у правовому удосконаленні, прагненням до сприйняття правових установок і їх практичному втіленню в конкретних вчинках.

Критеріями і показниками правової культури майбутнього фахівця є інтелектуальний, емоційний, мотиваційно-ціннісний, вольовий, первинно-практичний, поведінковий.

Проблема формування правосвідомості та правової культури студентів донині залишається недостатньо розробленою, оскільки раніше не ставилось за мету дослідити питання сформованості правосвідомості та правової культури майбутніх вчителів, психологів, економістів, менеджерів, лікарів, інженерів, фізиків тощо, їх готовності жити та працювати у правовій, демократичній державі. Багато аспектів все ще вимагають більш поглибленого і детального визначення, систематизації та теоретичного узагальнення, зокрема, визначення специфіки правової культури та правосвідомості студентів, впровадження нових форм та методів їх правового виховання та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Владимірова В. І. Теорія і практика формування правової культури майбутнього вчителя (педагогічно-правовий аспект 1917–2002 рр.) / В. І. Владимірова – Кіровоград : 2010. – 252с.
2. Головченко В. Правові механізми формування правосвідомості студентів. / В. Головченко // Право України. – 2006. – № 4.
3. Кириченко В. М. Правознавство : курс лекцій / В. М. Кириченко : Центр учбової літератури, 2007. – 240с.
4. Котюк В. О. Теорія права / В. О. Котюк – К. : Вентурі, 1996. – 208с.
5. Лисогор В. Правова культура як елемент механізму реалізації прав і свобод громадян. // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 5. ст. 19–21.
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / О. Ф. Скакун. – Харків : Консул. – 2001. – 656 с.

Гусенко А. А., Николаевский национальный аграрный университет, г. Николаев, Украина

ПОНЯТИЕ И СУТЬ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ

В статье рассматриваются разные подходы к определению терминов «культура» и «правовая культура». Автор предлагает анализ научной литературы по проблемам формирования правовой культуры. Определяет понятие правовой культуры студентов и необходимость её формирования. Комплексный теоретический анализ правовой культуры студентов, который предусматривает раскрытие её содержания, назначения, общих закономерностей и особенностей формирования в процессе модернизации украинского общества. Раскрываются условия функционирования процесса формирования правовой культуры студентов, критерии и показатели уровня правовой культуры студентов ВУЗ.

Ключевые слова: право, культура; правовая культура; правовая культура студентов; правовая культура общества; правосознание.

Husenko A. A., Mykolaiv National Agrarian University, Mykolaiv, Ukraine

CONCEPT AND ESSENCE OF STUDENTS' LEGAL CULTURE

The different approaches to the definition of «culture» and «legal culture» are analyzed in the articles. It is analyzed the scientific literature of the problem of formation of legal culture. Defined concept of legal culture of students and need for its formation. A comprehensive theoretical analysis of legal culture of students that provides the disclosure of its content, purpose, common patterns and features of the formation in the modernization of Ukrainian society. The conditions of operation the process of formation of legal culture of the students are identified. The criteria and indicators of the level the legal culture of of university students are revealed in the article.

Keywords: law; culture; legal culture; legal culture of students; the legal culture of society; legal consciousness.

Рецензенти: д-р пед. наук, доцент С. Г. Заскалета;
канд. пед. наук, доцент Н. Г. Шарата;